

JAMOAT TARTIBINI MUHOFAZA QILISHDA MILLIY GVARDIYA KABI TUZILMALARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI: XORIJIY TAJRIBA

MAXMUDOV
Jasur Xamidovich
O'zbekiston Respublikasi Kriminologiya tadqiqot instituti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Milliy gvardiya kabi harbiylashtirilgan tuzilmalarning jamoat tartibini saqlashdagi ishtiroki va bu jarayonda yuzaga kelayotgan jinoyat-protsessual muammolar tahlil qilinadi. Fransiya va Italiya tajribasi asosida "sud politsiyasi" institutini joriy etish, kuch ishlatishning huquqiy chegaralarini BMT standartlariga moslashtirish hamda sohada parlament nazoratini kuchaytirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Milliy gvardiya, jamoat tartibi, sud politsiyasi, protsessual maqom, dalillar maqbulligi, kuch ishlatish, inson huquqlari, parlament nazorati.

Аннотация. В статье анализируется участие военизированных структур, таких как Национальная гвардия, в охране общественного порядка и возникающие при этом уголовно-процессуальные проблемы. На основе опыта Франции и Италии выдвинуты научно обоснованные предложения по внедрению института «судебной полиции», приведению правовых границ применения силы в соответствии со стандартами ООН и усилению парламентского контроля в данной сфере.

Ключевые слова: Национальная гвардия, общественный порядок, судебная полиция, процессуальный статус, допустимость доказательств, применение силы, права человека, парламентский контроль.

Abstract. This article analyzes the involvement of paramilitary structures, such as the National Guard, in maintaining public order and the resulting criminal procedural issues. Drawing on the experiences of France and Italy, it presents science-based proposals for establishing the "judicial police" institution, aligning legal frameworks for the use of force with UN standards, and strengthening parliamentary oversight in this field.

Keywords: National Guard, public order, judicial police, procedural status, admissibility of evidence, use of force, human rights, parliamentary oversight.

S o'nggi yillarda Yangi O'zbekistonda davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarida, xususan, xavfsizlik sektori va sud-huquq tizimida keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Inson qadri uchun" tamoyili hamda "Davlat – inson uchun" konseptual g'oyasi huquqni muhofaza qiluvchi organlar, jumladan, Milliy gvardiya faoliyatini butunlay yangicha demokratik va insonparvarlik mezonlari asosida qayta ko'rib chiqishni taqozo

etmoqda [1]. Yangi tahrirda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida inson huquq va erkinliklarining oliy qadriyat sifatida qat'iy mustahkamlanishi, jamoat tartibini saqlash va xavfsizlikni ta'minlash jarayonida davlatning majburlov apparatlari faoliyatini qat'iy qonuniylik, shaffoflik va protsessual kafolatlar doirasiga kiritishni talab qiladi. Ushbu jarayonlar davlatning majburlov va jazolash funksiyalaridan voz kechib, jamiyatga xizmat ko'rsatish va himoya qilish funksiyalariga o'tishini anglatadi.

Jamoat tartibini himoya qilish davlatning ichki xavfsizligini ta'minlashning fundamental va eng murakkab asosi hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi jamoat xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklar profilaktikasi, terrorizmga qarshi kurashish va jinoyatchilikni jilovlashda davlatning asosiy va qudratli bo'g'inlaridan biriga aylandi. Biroq, harbiylashtirilgan (paramilitary) tuzilmalarning fuqarolik jamiyati sharoitida jamoat tartibini saqlashdagi bevosita ishtiroki sud amaliyoti va jinoyat-protsessual qonunchiligini modernizatsiya qilish bilan bog'liq bir qator o'ta murakkab, ziddiyatli va kechiktirib bo'lmaydigan huquqiy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Bu muammolar, eng avvalo, Milliy gvardiya xizmatchilari tomonidan jismoniy kuch, maxsus vositalar va o'qotar qurol ishlatishning jinoyat-protsessual va ma'muriy-huquqiy asoslarini aniqlashtirish, ular tomonidan to'plangan dalillarning maqbulligi va sud protsessida erkin baholanishi, shuningdek, harbiylashtirilgan tuzilma ustidan fuqarolik, parlament va sud nazoratini o'rnatish masalalarida namoyon bo'lmoqda.

Globalashuv va axborot texnologiyalari rivojlangan asrda ommaviy tadbirlar, tinch namoyishlar yoki kutilmagan ijtimoiy keskinliklarni boshqarish faqatgina jismoniy kuchga emas, balki yuksak huquqiy madaniyatga, jamiyat psixologiyasini tushunishga va eng muhimi, har bir sodir etilgan harakat uchun qonun oldida hisobdor bo'lish tamoyiliga asoslanishi shart. Shu nuqtai nazardan, Milliy gvardiyaning vakolatlarini amalga oshirish usullari va sud instansiyalarida ushbu tuzilma xodimlari tomonidan rasmiylashtirilgan hujjatlarning yuridik tabiati chuqur ilmiy tahlilni talab qiladi. Ushbu tadqiqot doirasida Milliy gvardiyaning jamoat tartibini saqlashdagi ishtirokini huquqiy jihatdan tartibga soluvchi milliy qonunchilikni xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalari (*Fransiyaning Milliy Jandarmeriyasi, Italiyaning Karabinyerlari, Germaniya va Kipr modellari*) hamda Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YEXHT) va Yevropa Kengashi kabi nufuzli xalqaro tashkilotlarning universal normalari asosida tahlil qilish maqsad qilingan.

Jamoat tartibini saqlashda harbiylashtirilgan tuzilmalar, ya'ni "*Paramilitary policing*" modelaridan foydalanish konsepsiyasi jahon krimino-

logiyasi, sotsiologiyasi va politsiyashunoslik (*policing studies*) fanida o'nlab yillar davomida eng ko'p bahs-munozaralarga, turli xil ilmiy maktablarning shakllanishiga va qarama-qarshi fikrlarga sabab bo'layotgan markaziy yo'nalishlardan biridir. Xorijiy olimlar, yirik tadqiqot markazlari va universitetlarning ilmiy laboratoriyalari bu borada turli xil ilmiy-nazariy qarashlarni ilgari surishgan, ularning aksariyati politsiyaning harbiylashuvi (*police militarisation*) inson huquqlari tizimiga, sudlarning mustaqilligiga va jamiyatning davlatga bo'lgan ishonchiga qanday ta'sir ko'rsatishining fundamental tahlilini o'z ichiga oladi.

Buyuk britaniyalik professor Tony Jefferson o'zining "*The Case against Paramilitary Policing*" (*Harbiylashtirilgan politsiyaga qarshi dalillar*) nomli fundamental tadqiqotida ta'kidlashicha, huquq-tartibot organlarining harbiylashuvi va jamoat tartibini saqlashda sof harbiy taktikalardan foydalanish fuqarolar va demokratik davlat o'rtasidagi nozik ijtimoiy shartnomaga (social contract) jiddiy putur yetkazadi [2]. Olimning fikricha, harbiylashtirilgan politsiyaning eng katta tizimli va gnoseologik muammosi shundaki, uning arxitekturasida "*dushmanni izlab topish va yo'q qilish*" (*military combat*) harbiy paradigmasi asosida qurilgan. Vaholanki, kundalik jamoat tartibini saqlash, namoyishlarni boshqarish va fuqarolar bilan muloqot qilish "*jamoatchilik bilan hamkorlik, tinchlikni saqlash va fuqarolarga ijtimoiy xizmat ko'rsatish*" (*civilian service*) paradigmasiga asoslanishi shart. Ushbu ikki qarama-qarshi paradigmaning to'qnashuvi oqibatida jamiyatda qo'rquv va begonalashuv hissi paydo bo'ladi.

Bundan tashqari, "*Stewatch*" xalqaro nohukumat tashkiloti va "*Omega Research Foundation*" (*Omega tadqiqot fondi*) kabi nufuzli xalqaro tadqiqot markazi tomonidan olib borilgan so'nggi ilmiy izlanishlarda Yevropada va umuman jahonda jamoat tartibini saqlash jarayonida harbiylashtirilgan kuchlarning nomutanosib qo'llanilishi (*hyper-militarised policing*) va harbiy anjomlardan noto'g'ri foydalanilishi keskin tanqid ostiga olinadi [3]. Xususan, Stewatch ijrochi direktori Chris Jones va Yevropa huquqiy yordam markazi tadqiqotchisi Tasnima Uddin o'zlarining qo'shma ma'ruzalarida qayd etishlaricha, maxsus qurollar, og'ir zirhli texnikalar va harbiy ekipirovkalar bilan

ta'minlangan harbiy tuzilmalarning tinch namoyishlar, talabalar yig'ilishlari yoki ekologik harakatlarda ishtirok etishi kuch ishlatishning avtomatik ravishda nomutanosiblashuviga, proaktiv agresiyaga va jamiyatning marginallashtirilgan qatlamlari huquqlarining poymol etilishiga olib keladi [4]. Olimlar bunday taktikalar marginal jamoalarni tizimli ravishda nishonga olish (*systematic targeting*) va namoyishlarni zonalarga bo'lib tashlash (*protest zoning*) kabi demokratiyaga zid amaliyotlarni kuchaytirishini ta'kidlaydilar. Ushbu holat sud amaliyotida juda og'ir oqibatlarini keltirib chiqaradi, zero noqonuniy yoki ortiqcha kuch ishlatish natijasida olingan har qanday dalil, ko'rsatma yoki amalga oshirilgan ommaviy hibslar sud instansiyalari tomonidan "zaharli daraxtning mevasi" (*fruit of the poisonous tree*) doktrinasiga asosida nomaqbul (*inadmissible*) deb topilishiga va ommaviy protsessual kollapslarga sabab bo'ladi.

Shuningdek, Jonathan Jackson, Ben Bradford va Tom R. Tyler kabi olimlarning "Protsessual adolat va institutsional legitimlik" (*Procedural Justice & Institutional Legitimacy*) nazariyasi bu boradagi zamonaviy qarashlarning o'zagini tashkil etadi [5]. Ushbu nazariyaga ko'ra, fuqarolarning qonunlarga ixtiyoriy ravishda bo'ysunishi va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan konstruktiv hamkorlik qilishi ushbu organlarning qanchalik qattiqqo'lligiga yoki qanday turdagi qurollarga ega ekanligiga emas, balki ularning harakatlari jamiyat tomonidan qanchalik adolatli, xolis va qonuniy (*procedurally just*) deb qabul qilinishiga bevosita bog'liq.

Tal Jonathan-Zamir, Badi Hasisi va Yoram Margalioth o'zlarining hamkorlikdagi tadqiqotlarida Isroil milliy politsiyasining ommaviy tadbirlarni boshqarish faoliyatini empirik tarzda tahlil qilishgan [6]. Tadqiqot natijalari shuni ilmiy asoslab berdiki, yuqori darajadagi harbiylashtirilgan taktikalarning qo'llanilishi (*High-Policing Tactics*) fuqarolarda davlatga va uning institutlariga nisbatan kuchli dushmanlik kayfiyatini uyg'otadi, ijtimoiy poliarizatsiyani kuchaytiradi va eng yomoni, sudlov tizimiga nisbatan umumiy ishonchsizlikni (*distrust in judiciary*) shakllantiradi.

Xuddi shu yo'nalishda tadqiqot olib borgan David Bayley o'zining qiyosiy tahlillari jamlangan "Patterns of Policing: A Comparative International Analysis" (*Politsiya faoliyatining modellari: Xalqaro*

qiyosiy tahlil) nomli ilmiy ishida Yevropa politsiya tizimlarini o'rganib, politsiya tuzilmalarida markazlashuv va qo'mondonlik tizimlarining rolini ikkita asosiy o'lchamda: qo'mondonlikning markazlashuvi (*centralisation of command*) va qo'mondonliklar soni (*number of commands*) orqali tahlil qiladi [7]. David Bayley ta'kidlashicha, harbiy maqomga ega bo'lgan politsiya kuchlari (masalan, Jandarmeriya tipidagi kuchlar) davlat uchun favqulodda vaziyatlarda, terrorizmga qarshi kurashish va qishloq hududlarini nazorat qilishda beqiyos ahamiyatga ega bo'lsa-da, kundalik jamoat tartibini saqlashda ularning faoliyati ustidan o'ta kuchli fuqarolik va prokuror nazorati o'rnatilishi shart [8]. Aks holda, harbiy iyerarxiya va buyruqqa so'zsiz bo'ysunish madaniyati "soddalashtirilgan kuch ishlatish"ga va oxir-oqibat inson huquqlarining qo'pol ravishda buzilishiga yo'l ochib beradi. Xuddi shu pozitsiyani R. W. K. Lau, P. B. Kraska va S. Herzog kabi kriminolog olimlar ham to'liq qo'llab-quvvatlab, XXI asrda demokratik davlatlarda politsiya tizimlarining nazoratsiz harbiylashuvi qonun ustuvorligining (*erosion of the rule of law*) eroziyasi va sud tizimining obro'sizlanishiga olib kelishi muqarrarligidan ogohlantiradilar [9].

Jamoat tartibini saqlashga jalb etiladigan tuzilmalar ichidagi ruhiy holat va boshqaruv tizimi tahliliga bag'ishlangan AQSH Federal qidiruv byurosining (FBI) maxsus tadqiqotlari va byulletenlarida (*LEB Perspective*) ta'kidlanishicha, huquqni muhofaza qiluvchi organlardagi sof harbiylashtirilgan iyerarxik tuzilma va buyruqbozlikka asoslangan boshqaruv (*paramilitary structure*) ko'pincha xodimlarning mustaqil qaror qabul qilish, vaziyatga individual baho berish va muammolarga ijodiy yondashish qobiliyatini keskin cheklab qo'yadi [10]. Tadqiqotchilarning fikricha, bunday tizimda xodimlar shaxsiy tashabbus ko'rsatishdan ko'ra, buyruqni ko'r-ko'rona bajarishni ustun qo'yadilar. Bu esa murakkab, o'zgaruvchan va standart jamoat tartibsizliklari sharoitida xodimlarning vaziyatni noto'g'ri baholashiga, eskalatsiyani pasaytirish (*de-escalation*) o'rniga kuch ishlatishni tanlashiga va natijada keyinchalik sudda asoslab berilishi mutlaqo mumkin bo'lmagan harakatlarni sodir etishiga sabab bo'ladi. Tadqiqotchilar S. M. Hill va R. R. Beger o'zlarining "A Paramilitary Policing Juggernaut" nomli ishlarida ta'kid-

laganlaridek, demokratik jamiyatlarda politsiya funksiyasini bajaruvchi harbiylashtirilgan tuzilmalar yuksak huquqiy madaniyatga ega bo'lishi, qonunchilikning nozik jihatlarini tushunishi va har bir qadami uchun mustaqil sud oldida yakka tartibda javob bera olishini to'liq anglashi kerak [11].

Xulosa qilib aytganda, xorijiy olimlarning ilmiy tadqiqotlari shuni tasdiqlaydiki, Milliy gvardiya kabi tuzilmalarning jamoat tartibini saqlashdagi faoliyati o'ta nozik va murakkab mexanizm bo'lib, u faqatgina kuchli sud va protsessual nazorat mavjud bo'lgandagina jamiyat uchun manfaat keltirishi mumkin.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasining vakolatlarini, maqomi va sud tizimidagi o'rnini takomillashtirishda Yevropa qit'asi (*xususan, Roman-german kontinental huquq oilasiga mansub davlatlar*)ning harbiy maqomga ega bo'lgan politsiya tuzilmalari – Jandarmeriya (*Gendarmerie*) modellarini chuqur o'rganish va ulardan andaza olish g'oyat muhim ilmiy-amaliy va strategik ahamiyat kasb etadi. Global miqyosda jamoat tartibini saqlash va jinoyat protsessida sudlovga ko'maklashishning eng muvaffaqiyatli, tarixan sinovdan o'tgan va huquqiy jihatdan mukammal ishlangan ko'rinishlari Fransiya Milliy Jandarmeriyasi va Italiya Karabinerlari korpusi misolida yaqqol namoyon bo'ladi. Mazkur tuzilmalar nafaqat o'z davlatlarida, balki butun Yevropa Ittifoqi doirasida jamoat xavfsizligini ta'minlashning etaloni bo'lib xizmat qilmoqda va "Yevropa Jandarmeriya Kuchlari"ning (*European Gendarmerie Force – EGF*) tayanch ustunlari hisoblanadi [12]. Yevropa Jandarmeriyasi kuchlari o'z tarkibiga Fransiya, Italiya, Ispaniya (*Civil Guard*), Portugaliya (*National Republican Guard*) va Niderlandiya (*Royal Marechaussee*) kabi davlatlarning harbiylashtirilgan politsiyalarini birlashtiradi va ularning asosiy maqsadi inqirozli vaziyatlarda qonun ustuvorligi va xalqaro standartlarga mos ravishda jamoat tartibini saqlashdan iboratdir.

Bundan tashqari, Fransiya Milliy Jandarmeriyasi (*Gendarmerie Nationale*) tajribasi va "Sud politsiyasi" (*Police Judiciaire*) institutining tadrijiy evolyutsiyasiga ham to'xtalib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Fransiyada huquqni muhofaza qilish tizimi tarixan va institutsional jihatdan ikkita yirik ustunga

bo'lingan: yirik shaharlar va urbanizatsiyalashgan hududlarda faoliyat yurituvchi sof fuqaroviy Milliy politsiya (*Police Nationale*) va asosan qishloq joylari, kichik shaharlar, magistral yo'llar, shuningdek, favqulodda vaziyatlar va harbiy holatlarda jamoat tartibini saqlovchi harbiy maqomdagi Milliy Jandarmeriya (*Gendarmerie Nationale*) [13]. Ikkala tuzilma ham huquqiy vakolatlari, tergov qilish maqomi va davlat oldidagi mas'uliyati jihatidan mutlaqo tengdir. Jandarmeriyaning faoliyati va sud tizimi bilan munosabatlarini o'rganishda eng muhim konseptual jihat – Ma'muriy politsiya (*Police administrative*) va Sud politsiyasi (*Police judiciaire*) o'rtasidagi qat'iy, chegaralangan funksional va yuridik farqlash. Bu farqlash ildizlari Buyuk Fransuz inqilobi davriga borib taqaladi va 1795-yilgi Jinoyat va jazo kodeksidan (*Code of Offences and Penalties*) boshlab o'z tasdig'ini topgan va bugungi kungacha Yevropa protsessual huquqining markaziy elementlaridan biri bo'lib qolmoqda [14].

Fransiya huquqiy tizimida Jandarmeriyaning mazkur ikki funksiyasi quyidagicha amalga oshiriladi:

Ma'muriy funktsiya (*Police administrative*). Jandarmeriya kundalik rejimda jamoat tartibini saqlash, jinoyatlarning oldini olish, patrullik qilish va profilaktika ishlarini olib boradi. Ushbu profilaktik va ma'muriy faoliyat jarayonida jandamlar Ichki ishlar vazirligiga (*Ministère de l'Intérieur*) hamda o'zlarining harbiy rahbariyati – Qurolli Kuchlar vazirligiga (*Ministère des Armées*) bo'ysunadi [15]. Ma'muriy politsiyaning asosiy maqsadi jinoyatga yo'l qo'ymaslik va jamiyatda tinchlikni ta'minlashdir.

Sud politsiyasi funksiyasi (*Police judiciaire*). Agar jinoyat sodir etilsa yoki tartibsizlik davomida qonunbuzarlik yuz bersa, jandamlarning maqomi darhol va avtomatik ravishda "sud politsiyasi" maqomiga o'tadi. Ushbu funktsiya Jorj Klemanso (*Georges Clemenceau*) tomonidan 1907-yilda professionallashtirilgan bo'lib, sud tizimiga bevosita yordam berish uchun maxsus yaratilgan tizimdir [16]. Fransiya Jinoyat-protsessual kodeksining 14-moddasiga asosan, sud politsiyasining asosiy vazifasi jinoyatlarni tergov qilish, ashyoviy dalillarni to'plash, guvohlarni so'roq qilish va aybdorlarni aniqlab, sudga topshirishdan iborat. Bu tizimdagi eng inqilobiy va demokratik protsessual kafolat shundaki, jandamlar sud politsiyasi

vazifasini bajarayotgan vaqtda o'zlarining harbiy qo'mondonligi yoki Ichki ishlar vaziriga emas, balki bevosita Respublika prokuroriga (Procureur de la République) va Tergov sudyasiga (*Juge d'instruction*) bo'ysunadilar [17].

Sud politsiyasi funksiyasining bunday arxitekturasini shuni ko'rsatadiki, harbiylashtirilgan tuzilmaga jinoyat ishlarini qo'zg'atish, tergovga qadar tekshiruv o'tkazish va tergov qilish vakolati berilganida, protsessual mustaqillik va xolislikni ta'minlash uchun ular ijro etuvchi hokimiyatdan to'liq uzilib, to'g'ridan-to'g'ri adliya va sud hokimiyati nazoratiga o'tishi shart [18]. J. Hodgson va boshqa olimlarning qiyosiy tadqiqotlarida ta'kidlanganidek, bu tajriba sud protsessida to'plangan dalillarning maqbulligini va ishonchligini eng yuqori darajada ta'minlaydi, ijro hokimiyatining yoki harbiy generalarning sudlov ishlariga va tergovga aralashuvining oldini oladi hamda inson huquqlarini sud orqali himoya qilishning samarali mexanizmini yaratadi [19].

Shuningdek, Italiya Karabinierlari (Arma dei Carabinieri) modeli va sudlov bilan qat'iy integratsiyasini ilmiy tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Xususan, Italiya Karabinierlari tizimi Yevropa qit'asidagi eng qadimiy va eng nufuzli harbiy-politsiya tuzilmalaridan biri bo'lib, u 1814-yilda Pyemont va Sardiniya qirolligida Qirol Vittorio Emanuele I tomonidan aynan Fransiya Jandarmeriyasi andzasida tashkil etilgan [20]. Bugungi kunda Karabinierlar Italiya Qurolli Kuchlarining to'rtinchi tarmog'i (mustaqil qo'shin turi) hisoblanadi va o'z ichiga 110 000 dan ortiq xizmatchini qamrab olgan. Karabinierlar tizimi o'zining yuksak intizomi, shafqatsiz mafiya guruhlariga qarshi muvaffaqiyatli kurashi va favqulodda vaziyatlardagi tezkorligi bilan dunyodagi eng samarali tizimlardan biri sifatida e'tirof etiladi [21]. Ular nafaqat fuqarolik jamiyatida politsiya funksiyalarini bajaradilar, balki xorijdagi tinchlikparvar missiyalarda va harbiy politsiya sifatida ham faoliyat yuritadilar [22].

Italiya modelining ilmiy-akademik tahlili shuni ko'rsatadiki, Karabinierlarning faoliyati institutsional jihatdan murakkab bo'lgan "Ikkitalik mas'uliyat" (Dual remit) tamoyiliga asoslanadi [23].

• *Harbiy vazifalar va harbiy maqom* bo'yicha ular mutlaqo Mudofaa vazirligiga bo'ysunadi va harbiy tartib-intizom qoidalariga rioya qiladi [24].

• *Jamoat tartibi va jamoat xavfsizligini ta'minlash* faoliyati bo'yicha esa ular Ichki ishlar vazirligiga (Ministero dell'Interno) funksional jihatdan bo'ysunadi va Davlat politsiyasi (Polizia di Stato) bilan yaqindan hamkorlik qiladi [25]. Italiya amaliyotida ommaviy tartibsizliklar va yirik jamoat tartibini saqlash operatsiyalarida Davlat politsiyasi rahbarlik qiladi, Karabinierlar esa bu jarayonda ularga taktik jihatdan bo'ysunadi [26].

• *Jinoyatlarni ochish, tergov qilish va sudlovga ko'maklashish* (*Judiciary Police*) doirasida ular Italiya jinoyat-protsessual kodeksi talablariga muvofiq faqatgina vakolatli Sud-huquq organiga (Prokuratura va Sud apparatiga) hisobdordir [27].

Italiya sud amaliyotidagi eng ilg'or tajriba shundaki, har bir okrug prokuraturasi huzurida doimiy ravishda faoliyat yurituvchi maxsus Sud politsiyasi bo'linmalari (Judicial Police units) mavjud bo'lib, ushbu bo'linmalar tarkibiga Karabinierlar, Davlat politsiyasi va Moliya gvardiyasi (Guardia di Finanza) ofitserlari kiritiladi [28]. Prokuror bu bo'linmalarga bevosita, to'g'ridan-to'g'ri rahbarlik qiladi. Olimlarning ta'kidlashicha, bunday tizim harbiy kuchlarning yoki ijro hokimiyatining o'z-boshimchalik bilan harakat qilishining oldini oladi, jamoat tartibini buzish bilan bog'liq holatlarda to'plangan dalillar, videoyozuvlar va guvohlarning ko'rsatmalari sudda mutlaq qonuniy kuchga ega bo'lishini kafolatlaydi. Shuningdek, Karabinierlarning ofitserlari, tergovchilari (Marescialli) yuqori darajadagi huquqiy ta'limga ega bo'lishi, qonunchilikni chuqur bilishi va protsessual hujjatlarni mukammal tuza olishi ularning sud amaliyotidagi rolini va sudning ularga bo'lgan ishonchini benihoya oshiradi [29]. *Germaniya* va *Kipr* davlatlarida ham sud politsiyasi tuzilmalari o'ziga xos ravishda ishlab chiqilgan bo'lib, ularning markazida mustaqil tergov va prokuror nazorati yotadi [30].

Rivojlangan davlatlarning ushbu tarixiy va ijobiy tajribasi shuni yaqqol ko'rsatadiki, harbiylashtirilgan tuzilmaning jamoat tartibini saqlashdagi samaradorligi uning jismoniy kuchida yoki qurollanishida emas, balki jinoyat-protsessual tizimiga va demokratik institutlarga qay darajada to'g'ri integratsiya qilinganligidadir. Bu integratsiya DCAF (*Jeneva Qurolli kuchlar ustidan demokratik nazorat markazi*) ko'rsatmalariga muvofiq, harbiylashtirilgan kuchlar ustidan demokratik boshqaruv

(*good governance of security sector*), shaffoflik, inson huquqlariga hurmat va qat'iy javobgarlik tizimini yaratishni kechiktirib bo'lmaz ehtiyoj sifatida talab qiladi [31]. Agar bunday nazorat va integratsiya bo'lmasa, gvardiya kuchlari tomonidan jamoat tartibini o'rnatishga qaratilgan eng ezgu harakatlar ham sudlarda noqonuniy deb topilishi xavfi saqlanib qolaveradi.

Jamoat tartibini saqlash jarayonida inson huquqlarini ta'minlash, kuch ishlatishning chegaralarini belgilash va sud amaliyotining adolatligi

kafolatlari ko'plab xalqaro konvensiyalar va hujjatlarda mustahkamlangan. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Yevropada Xavfsizlik va Hamkorlik Tashkiloti (YEXHT) va Yevropa Kengashining normalari O'zbekiston kabi global hamjamiyatning teng huquqli a'zolari uchun, shu jumladan Milliy gvardiya kabi harbiylashtirilgan tuzilmalar faoliyati uchun universal va majburiy standartlarni belgilab beradi. Mazkur xalqaro normalarning ilmiy tahlili milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan manbalar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida»gi PF-158-son farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 12.09.2023-y., 06/23/158/0694-son.
2. The Effect of Paramilitary Protest Policing on Protestors' Trust in the Police: The Case of the "Occupy Israel" Movement | Law & Society Review | Cambridge Core // <https://www.cambridge.org>
3. Report endorsements: Paramilitary policing against the people - Institute of Race Relations // <https://irr.org.uk/article/report-endorsements-paramilitary-policing-against-the-people/>
4. Уша манда // <https://irr.org.uk/article/report-endorsements-paramilitary-policing-against-the-people/>
5. The Effect of Paramilitary Protest Policing on Protestors' Trust in the Police: The Case of the "Occupy Israel" Movement | Law & Society Review | Cambridge Core // <https://www.cambridge.org/>
6. Jonathan-Zamir, T., Hasasi, B., & Margalioth, Y. Is it the What or the How? The Roles of High-Policing and Procedural Justice in Predicting Public Hostility towards the Police and Distrust in the Judiciary. Journal of Quantitative Criminology, 32(2), 293–320. <https://doi.org/10.1007/s10940-015-9264-3>
7. A typology of nineteenth-century police – Open Edition Journals // <https://journals.openedition.org/chs/934>
8. THE POLICE AND POLITICAL DEVELOPMENT - PSI424 // <https://psi424.cankaya.edu.tr>
9. The miscellany of militaristic policing: a literature review - Diva-Portal.org // <https://www.diva-portal.org>
10. Perspective: Evaluating the Paramilitary Structure and Morale | FBI – LEB // <https://leb.fbi.gov>
11. The miscellany of militaristic policing: a literature review - Diva-Portal.org // <https://www.diva-portal.org>
12. The new European Gendarmerie Force - Real Instituto Elcano // <https://www.realins-titutoelcano.org>
13. What are the differences between gendarmes, police, and judicial police...? – Reddit // <https://www.reddit.com>
14. Judicial police (France) – Wikipedia // https://en.wikipedia.org/wiki/Judicial_police
15. LEGAL AND JUSTICE SYSTEM FRANCE // <https://www.justice.gouv.fr>
16. Judicial police (France) – Wikipedia // <https://en.wikipedia.org>
17. LEGAL AND JUSTICE SYSTEM FRANCE // <https://www.justice.gouv.fr>
18. The Institution of the Judicial Police in the Modern Rule of Law: Examples from continental Europe and prospects for Cyprus // <https://cyprusreview.org>
19. French Criminal Justice: A Comparative Account of the Investigation and Prosecution of Crime in France – ResearchGate // <https://www.researchgate.net>
20. Carabinieri – Wikipedia // <https://en.wikipedia.org/wiki/Carabinieri>
21. PREFACE – DCAF // <https://www.dcaf.ch>
22. Carabinieri – Wikipedia // <https://en.wikipedia.org/wiki/Carabinieri>
23. PREFACE – DCAF // <https://www.dcaf.ch>
24. Carabinieri – Wikipedia // <https://en.wikipedia.org/wiki/Carabinieri>
25. Уша манда: <https://en.wikipedia.org/wiki/Carabinieri>
26. What is the difference in function of Carabinieri and regular police? : r/italy – Reddit // <https://www.reddit.com>
27. Italian Carabinieri – FIEP | International Association of Gendarmeries and Police Forces with Military Statues // <https://www.fiep.org>
28. The Institution of the Judicial Police in the Modern Rule of Law: Examples from continental Europe and prospects for Cyprus // <https://cyprusreview.org>
29. EUROGENDFOR: The Origins | CoESPU - Center of Excellence for Stability Police Units // <https://www.coespu.org/index.php/articles/eurogendfor-origins>
30. THE POLICE AND POLITICAL DEVELOPMENT - PSI424 // <https://psi424.cankaya.edu.tr>
31. GENDARMERIES AND CONSTABULARY- TYPE POLICE - DCAF – Geneva Centre for Security Sector Governance // <https://www.dcaf.ch>